

A számvetés könyve

Várkonyi Nándor:
Egy irodalmi korszak
számvetése
Széphalom
Könyvműhely, Bp., 2008.

„Véleményem szerint csak nyelvünkben lehetünk nemzetiek, s valaki annál inkább nemzeti, minél nagyobb költő.” A fenti szentencia Kosztolányi Dezső Várkonyi Nándorhoz írt 1927-es leveléből származik, melyben a költő megfogalmaz bizonyos kritikai észrevételeket az irodalomtörténész 1928-ban megjelent irodalomtörténetéről (*A modern magyar irodalom*). Ugyanezen mű kapcsán egy levélben Szabó Dezső is hangot ad kritikai észrevételeinek, miszerint az irodalomtörténet „nem morális ítélezés, nem politikai tartármártás, nem a kezükbe pennát fogó emberek népszámlálása, nem is általános adatok szétosztása életüket írással elpazarló léhűtők között, hanem: először is az irodalom fejlődésének megmutatása minden műfajban, másodszor az egyes írók teremtő erőinek, eszközeinek sajátos megmutatása.” Ha az irodalom fejlődéséről szóló kitétel már nem is állja meg a helyét, Szabó Dezső további gondolatai – Kosztolányiéhoz hasonlóan – igencsak elgondolkodtathatták a szerzőt, s fogalmazhatnék akár jelen időben is, hiszen a mai olvasónak, irodalomtörténésznek is elmélkednivalót adhatnak az irodalomtörténet-írás mikéntjéről és hogyanjáról. (Másfelől érdemes végiggondolni, hogy miért éppen e két írórt kérte fel Várkonyi munkája értékelésére, tudva a közöttük lezajlott „pengeváltásról”). Az *Egy irodalmi korszak számvetése* olyan gyűjtemény, mely betekintést ad egy korszak irodalmi történéseibe, tendenciáiba, s Várkonyi irodalomról vallott felfogását, nézőpontjait is megmutatja.

Elgondolkodásra készítő a kötet legelső mondata is: „Eldöntött kérdés, hogy egy nemzet irodalmába nemcsak saját nyelvén írott művek tartoznak, hanem az írói által idegen nyelven szerettek is.” Az állítás korunkbeli olvasói horizontból semmiképp sem tekinthető eldöntöttnek, sokkal inkább beszélhetünk a kijelentés problematikuságáról, arról, hogy mindez kérdéses, kérdésekre ad okot. Mert természetesen a magyar művelődés részének tekintjük Janus Pannonius latinul szerzett verseit, azonban mi a helyzet például jelenünkkel? Vajon a magyar irodalom részét képezi-e Lorand Gaspar Franciaországban élő, magyar származású, azonban műveit franciául író költő? Tegyük fel a kérdést másként: irodalmunk részeként nézünk-e arra a románul születő alkotásra, melyet magyar nemzetiségű író hoz létre? Vagy mennyiben tekinthető a magyarországi német irodalom részének

Kalász Márton munkássága? Olyan kérdések ezek, melyek inkább azt sugallják, hogy ilyen kategorikus kijelentéseket semmiképp sem tehetünk. Talán fogalmazhatunk úgy, hogy nemzeti irodalom az, ami a nemzet nyelvén születik – viszont a nemzeti művelődés egy-egy korszakát tekintve esetleg kivételek tehetőek.

Az *Egy irodalmi korszak számvetése* című kötet három nagyobb egységre tagolódik, s ebből az első, egyben a legjelentősebb a szerző irodalomtörténeti tanulmányait tartalmazza. A könyv címét adó tanulmányban Babits Mihály és Kosztolányi Dezső két könyvét és irodalomról vallott felfogását elemezve a szerző saját irodalomszemléletével is megismerkedhetünk: „Ha azonban az irodalom a történelem funkciója, ebből az következik, hogy az irodalom tudománya elsősorban történeti diszciplína, melynek belső értékrendező elveit az esztétika adja meg. Csak ez a kettő együtt nyújthat *teljes* irodalomszemléletet.” Várkonyi szerint az irodalom a történelem része, tehát magát az irodalmat a történelem által szervezett nagy elbeszélés elemeként szemléli. Emellett pedig – kicsit a fentebbi idézet előtt – arról ír, hogy az irodalom hasonlatos az élethez, mi több, azonos vele, „csak a maga formanyelvén, a maga életműszerei által éli azt.” Várkonyi organikus irodalomszemlélete pedig eljuttat bennünket, befogadókat ahhoz a feltételezéshez, hogy a literatúrának így – az emberi élethez hasonlóan – különböző korszakai vannak, sőt, tud virágozni és hanyatlani. A fejlődéselvű szemlélet napjai – úgy vélem – leáldoztak immár, azonban nem felejthető el, hogy ez nem a vitatkozás helye, hanem elsősorban a számvetésé.

Várkonyi írásai kapcsán ki kell emelni, hogy szerzőjük egységesen és a hagyományt mindig szem előtt tartva szövegezte irodalmunk alkotásairól, s úgy gondolom, hogy nemcsak a két világháború közötti, hanem az 1945 utáni korszak jelenségeit is megfigyelhetjük műveiben. A fentebb bemutatott szemlélet végett talán érdemes egy szót szentelni a kötet szerkesztési elvének, az írások sorrendjének. A szerkesztői utószóából megtudhatjuk, hogy Várkonyi szövegei egyfelől az adott téma, másfelől ennek kronológiája szerint következnek, s így történhet meg, hogy például a kötetnyitó írás 1967-ből, míg az azt követő 1942-ből származik, de találunk egymás mellett 1922-ben és 1968-ban keletkezett írást is. Mindez összeegyeztethető a szerző irodalomról vallott felfogásával – a literatúra tekintetében, de vajon hogyan is van ez az irodalomtörténészsel kapcsolatban? Várkonyi Nándor könyve érdekes olvasmány, melyben válaszok fogalmazódnak meg bizonyos kérdésekre, azonban fontos leszögezni, hogy ezek korántsem véglegesen „eldöntött” válaszok – csupán lehetőségek.

Vincze Ferenc